

Barokfuga
Johann Sebastian Bach (1685-1750)
WTK I, 16, g Moll
a 4 voci (S, A, T, B)

FUGA

Fugue

(from Lat. *fuga*: 'flight', 'fleeing'; Fr. *fugue*; Ger. *Fuge*; It. *fuga*).

A term in continuous use among musicians since the 14th century, when it was introduced, along with its vernacular equivalents *chace* and *caccia*, to designate a piece of music based on canonic imitation (i.e. one voice 'chasing' another; the Latin *fuga* is related to both *fugere*: 'to flee' and *fugare*: 'to chase'). Like 'canon', fugue has served since that time both as a genre designation for a piece of music and as the name of a compositional technique to be introduced into a piece of music. Imitative counterpoint in some fashion has been the single unifying factor in the history of fugue, but as compositional approaches to imitation changed so did the meanings and usages of the word 'fugue'. Between 1400 and 1700 the word held a wide variety of meanings and was employed in a great many contexts, with the idea of fugue as a compositional technique predominating. By the early 18th century musicians had come to prefer its use as a genre designation, in which guise fugue has continued until the present. It is generally distinguished on the one hand from canon, which involves the strictest sort of imitative counterpoint, and on the other from mere imitation, which involves the least strict.

(Oxford Music Online)

Kernbegrippen

DUX, COMES

Thema en themagedaantes: Dux (leider), Comes (metgezel)

Beantwoording: reëel, tonaal.

De aanhef van het thema wijzigt bij de tweede inzet enigszins. Dit heeft te maken met een soepele aansluiting bij de eerste thema-inzet. Er is dus sprake van een **tonale beantwoording**.

STRETTO

Bij een stretto volgen de thema-inzetten elkaar zo snel op dat ze gaan overlappen. Een stretto wordt (in de visie van Ludwig Czacskes) beschouwd als 1 thema-inzet.

CONTRASUBJECT

Een contrasubject is een vaste tegenstem die zowel onder als boven een thema-inzet geplaatst kan worden. Dit wordt omkeerbaar contrapunt genoemd.

"EXPOSITIE" (DURCHFÜHRUNG),

In deze fuga is er sprake van 4 stemmenrondes of (Durchführungen) waarbij het thema in diverse stemmen wordt gepresenteerd, door de stemmen "geleid". De eerste stemmenronde wordt expositie genoemd. De term Durchführung in de context van het fenomeen fuga laat zich slecht vertalen. Deze moet niet worden begrepen als doorwerking (verwerking) zoals in de sonatevorm, maar letterlijk als doorvoering, het thema wordt door diverse stemmen gevoerd/geleid.¹ Vaak wordt in de literatuur wel gesproken van "ontwikkeling" na de (eerste) expositie.

DIVERTIMENTO

Een divertimento is een themavrij gedeelte dat verschillende functies kan hebben, waaronder vaak een harmonische; zoals het tot stand brengen van een overgang naar een andere toonsoort (modulatie). In deze fuga bijvoorbeeld worden de twee (lange) divertimenti gebruikt om geleidingen harmonisch te markeren. Czacskes noemt het een Themafreie Partie.

HARMONISCHE STRUCTUUR VAN HET THEMA (HARMONISCHE ACHTERGROND)

Een fugathema heeft een duidelijk afgeronde melodische structuur, met een duidelijk aanwijsbare toonsoort. Voor elk fugathema geldt dat het ruimte en mogelijkheden moet bieden voor harmonische en contrapuntische variatie. Bijvoorbeeld door het gebruik van motieven die ook in een meerstemmige context goed herkenbaar blijven. Het onderstaande voorbeeld geeft een uitwerking van de harmonische achtergrond van deze fuga. Ludwig Czacskes noemt dit de **harmonische Grundlage** van het thema.

(Bron: Ludwig Czacskes: Analyse des Wohltemperierten Klaviers)

BELANGRIJKE GELEDINGSPUNTEN

- maat 12: modulatie naar Bb majeur voltooid, volledige cadens, teruggang naar één stem, , kleurverandering (mineur naar majeur), metrisch-ritmisch rustpunt.
- maat 20: kleurverandering, majeur naar mineur

¹ Letterlijke vertaling zou leiden tot een (gruwelijk) germanisme, vandaar dat gekozen is voor stemmenronden of ronde van thema-inzetten.

- maat 24: terugkeer naar de hoofdtoonsoort, volledige cadens in g mineur eindigend op de derde tel, geen metrisch-ritmisch rustpunt; doorgaande beweging
- maat 28: halfslot in G klein (hoofdtoonsoort), terugkeer naar eenstemmigheid, metrisch ritmisch rustpunt.

STRUCTUUR

Zoals gezegd zien we in deze fuga 4 stemmenrondes. Schematisch:

I	Stem	A	S	B	T
	toonsoort	g	d	g	d
	themagedaante	Dux	Comes	Dux	Comes
	Maat	1	2	5	6
	Lang divertimento (episode)				
II	Stem	A	B	S	/B ^A /
	toonsoort	Bb	F	F	/Bb/
	themagedaante	Dux	Comes	Dux	/Dux ^{Dux} /
	Maat	12	13	15	17
III	Stem	B	S	A	
	toonsoort	c	c	g	
	themagedaante	Dux	Dux	Comes	
	Maat	20	21	23	
	Lang divertimento (episode)				
IV	Stem	S, ^T B	A	T	
	toonsoort	g	g	g	
	themagedaante	Dux ^{Dux, Dux}	Dux	Dux	
	Maat	28	31	33	

Op basis van deze structuur kunnen we concluderen dat de fuga een tweedelige vorm heeft. De stemmenrondes 1 + 2 en 3 + 4. Tussen 1 en 2 en tussen 3 en 4 bevindt zich een langer divertimento. In aantallen maten:

| 11 + 8 | | 8 + 7 |
| 19 | en | 15 |

Interessant in dit verband is de vergelijking die Ludwig Czacskes maakt met analyses van o.a. Riemann en Busoni. Hij doet dit overigens voor alle fuga's van WTK I en II.

Busoni |11| |16| |7|

Riemann |11| |12,5| |10,5|

Beide suggereren een driedelige vorm, terwijl C. goed onderbouwd op een tweedelige vorm uitkomt.